

Kitchen parties in Zambia

Normbevestiging of macht van vrouwen?

Thera Rasing

Bijna elke zaterdagmiddag kun je op verschillende plekken in de Zambiaanse steden drums horen en vrouwen horen zingen. Dan wordt er een zogenaamde *kitchen party* gehouden. Dat is een feest waarbij vrouwen een cadeau geven aan een meisje dat binnenkort gaat trouwen. De cadeaus zijn gebruiksvoorwerpen voor in de keuken, en decoratieve voorwerpen voor in huis.

Tijdens mijn onderzoek naar initiatieriten en huwelijksceremonies voor jonge vrouwen kwam ik in aanraking met deze *kitchen parties*, die tegenwoordig bij de Zambiaanse middenklasse een populair onderdeel van de traditionele huwelijksceremonie zijn. Zambiaanse vrouwen vinden dit belangrijke gebeurtenissen, en ook ik werd er regelmatig voor uitgenodigd. Elke keer weer verbaasde ik me over de grote hoeveelheid gasten, de enorme hoeveelheid cadeaus die gegeven werden, en de enorme hoeveelheden drank en voedsel die geserveerd werden. Alle cadeaus worden op grote stapels gelegd, terwijl er op een podium vaak grote cadeaus staan, zoals een koelkast, servies, een tosti-ijzer, een koffiezet-apparaat en andere dingen, gegeven door de familie van de bruidegom. Ook staat er een oven, en vaak ook een magnetron en andere dingen zoals een servies en pannen, gegeven door de familie van de bruid. Alle andere gasten geven keukenuitzet, meestal pannen,

borden, kopjes, glazen, ovenschalen, enzovoort. De toekomstige bruid krijgt dus heel veel verschillende serviezen, of verschillende losse borden, kopjes, en vaak wel meer dan vijftig pannen. Aangezien dit te veel is om in haar keuken te plaatsen, wordt een deel ervan in de eetkamer, huiskamer of hal van het huis uitgesteld. Naar mijn idee zou het veel beter en voordeliger zijn de toekomstige bruid zelf geld te geven om haar uitzet te kopen, of een klein feest te organiseren waarbij iedereen afspreekt wat ze aan de bruid zal geven, zodat de toekomstige bruid niet zo'n ratjetoe aan servies en pannen krijgt. Maar Zambiaanse vrouwen denken daar anders over.

Een *kitchen party* is een interessant verschijnsel, dat veel discussie en vragen oproept. Hoe komt het dat in een arm land als Zambia, zulke grote feesten worden gehouden, waarbij buitensporig veel geld wordt besteed aan voedsel, drank en kleding door de familie van het toekomstige bruidspaar? Waar komt het geld vandaan? En hoe komt het dat er ook veel geld wordt uitgegeven om een mooi cadeau te kopen? Waarom zijn deze feesten belangrijk voor Zambiaanse middenklasse vrouwen? En waarom zijn mannen veelal negatief over deze feesten, terwijl het voor de toekomstige echtgenoot toch gunstig is als zijn vrouw een grote uitzet heeft? Wie wil deze feesten eigenlijk, en waarom?

In dit opiniestuk zal ik een antwoord geven op deze vragen. Ik kijk hierbij naar aspecten als globalisering, identiteitsconstructie van middenklasse vrouwen, en genderverhoudingen.

'Traditionele' aspecten in globaliseringprocessen

Op mijn vragen waarom deze feesten worden gehouden, is het antwoord vaak: "Dat is onze traditie". Maar deze feesten zijn pas ontstaan in Zambia in het begin van de jaren 1990. Bovendien zijn deze feesten vooral populair bij vrouwen uit de middenklasse, die zich 'modern' noemen, en zichzelf associëren met westerse normen en levensstijlen. Waarom laten ze zich dan voorstaan op hun zogenaamde 'traditie'?

Volgens Zambiaanse vrouwen is het nodig om de bruid te helpen haar uitzet bij elkaar te vergaren, en haar voor te bereiden op haar toekomstige huwelijk en huishouden. De manier waarop dit gebeurt, met zingen en dansen op muziek van trommels, en korte instructies waar de cadeaus voor dienen, heeft zijn wortels in de 'traditionele' cultuur, waarin een klein groepje vrouwen aan de bruid uitlegde hoe ze moest koken en eten serveren. Ook andere kenmerken van 'traditie' zijn te zien in de *kitchen party*, zoals de manier waarop de toekomstige bruid wordt binnengebracht: onder een doek, kruipend over de vloer, achter de leidster van haar huwelijksceremonie en haar tante aan. Deze 'traditie' van een klein ritueel, is uitgegroeid tot een groot feest.

Een *kitchen party* zou vergeleken kunnen worden met de *potlach*, waarbij enorm veel geld uitgegeven wordt om een feest te geven, waarna een ander een nog groter feest geeft om zijn rijkdom en macht te laten zien. Hoewel dit aspect van 'concurrentie' niet speelt bij de *kitchen parties*, worden deze wel degelijk steeds groter, met steeds meer gasten, en vooral ook steeds meer voedsel. In het mid-

den van de jaren 1990, toen ik deze feesten voor het eerst bijwoonde, waren er meestal zo'n tachtig tot honderd gasten, werd het feest thuis in de tuin gehouden, en werd er alleen bier, scones en een stukje kip aan de gasten geserveerd (Rasing, 1999). Nu, zo'n tien jaar later, worden er meestal 150-250 gasten uitgenodigd, wordt er een zaal gehuurd, en wordt er naast bier, vaak ook (relatief dure) wijn geschonken, en een uitgebreide maaltijd geserveerd. Betekent dit, dat door heel veel gasten uit te nodigen, de familie haar rijkdom laat zien? Is het, vanwege de armoede in Zambia, extra belangrijk om een uitgebreide maaltijd voor de gasten neer te zetten, omdat velen zich dat niet meer kunnen veroorloven? Betekent het dat de familieleden het belangrijk vinden om een groot feest te organiseren voor de toekomstige bruid?

Naar mijn idee is het belangrijk voor de middenklasse om zo'n feest te geven, en te laten zien dat het heel veel waard is om voor je dochter zo'n groot feest te organiseren (zie ook Masquelier, 2004). Voor vrouwen uit de middenklasse is het belangrijk om op deze feesten uitgenodigd te worden. Het is een feest waarin vrouwen elkaar ontmoeten, eten en drinken. Door in te gaan op een uitnodiging en een cadeau te geven laat een vrouw zien dat ze 'erbij hoort', dat ze 'modern' is, en dat ze weet wat een 'moderne' vrouw nodig heeft in haar huis. Naar mijn idee gaat het hier meer om dan om de bruid, die veel gasten vaak niet eens kennen. Ik ben het dan ook niet eens met Tranberg-Hansen (1997) die stelt dat een *kitchen party* dient om de bruid te leren zich goed te gedragen als vrouw. Naar mijn idee is de toekomstige bruid de aanleiding, maar niet de reden voor het feest.

Deze feesten werden mijns inziens mogelijk door globaliseringprocessen, die na het openen van de markt voor buitenlandse goederen in 1991, op gang kwamen. Er kwam een grote stroom goederen uit het Westen, maar

Foto: Thera Rasing

vooral ook uit Azië en Zuid-Afrika, het land binnen. Met de komst van deze goederen en daarmee gepaard gaande ideeën, worden lokale ideeën vermengd met globale. Hieruit ontstaan nieuwe ideeën en structuren terwijl de lokale ideeën zich laten gelden binnen de geïmporteerde, dominante, veelal westerse, structuren. Deze hybride fenomenen, die stammen uit verschillende culturen, bieden mogelijkheden voor de creatie van nieuwe rituelen en gebruiken. Daarbij veranderen ook identiteiten van de lokale bevolking, die zich deels meer opgenomen voelt als ‘wereldburger’, maar deels ook meer haar eigenheid zoekt en construeert. Debatten over globalisering hebben vragen opgeroepen over de constructies van identiteit. Hierbij wordt er vooral van uitgegaan dat globalisering de vorming van nieuwe vrouwelijke identiteiten

benadeelt. Echter, door deze *kitchen parties* geven vrouwen mijns inziens juist uiting aan hun identiteit en macht, en construeren daarbij een nieuwe identiteit als moderne Zambiaanse vrouw.

Deze feesten moeten dus naar mijn opinie gezien worden in het kader van globalisering, vanwege de westerse goederen die cadeau gegeven worden, waarbij tegelijkertijd ideeën over vrouwen geconstrueerd en bevestigd worden. Deze feesten zijn afgeleid van de Amerikaanse en Canadese *bridal showers*, en vermengd met traditioneel Zambiaanse rituelen en opvattingen. Vooral de stedelijke middenklasse wil een moderne manier van leven, en een moderne huishouding, met nieuwe goederen. De vrouwen uit de middenklasse zijn relatief hoog opgeleid. Velen van hen hebben naast een baan ook nog een

moestuin, waarvan ze de producten verkopen of voor eigen gebruik houden, of hebben een handeltje.

Veranderende ideeën over de rol van vrouwen

Met de komst van nieuwe huishoudelijke artikelen en nieuwe ideeën, veranderde de manier en organisatie van het huishouden. In het (pre)koloniale verleden deden vrouwen van de grootfamilie samen het huishouden. Het huis bestond uit een rond vertrek, waarin zowel gezeten als geslapen, en in het regen-seizoen ook gekookt werd. Tegenwoordig doen vrouwen individueel hun huishouden. De huizen van de middenklasse zijn tamelijk groot, en bestaan uit een woonkamer, eetkamer, meestal drie of meer slaapkamers, badkamer, toilet, en een keuken. De keukens zijn vierkant of langwerpig, en meestal tamelijk ruim. De keuken is dus een aparte ruimte waar gekookt wordt, en de huiskamer en woonkamer dienen veelal als ontvangstruimten waar decoraties zoals schalen met plastic fruit staan uitgesteld.

Met de komst van nieuwe goederen, werd niet alleen het huishouden, maar ook de inrichting van het huis een steeds belangrijker taak van vrouwen. Dat is een van de belangrijkste boodschappen die overgedragen worden tijdens de *kitchen parties*, en de aanleiding voor de *kitchen party*: vrouwen komen bijeen om de toekomstige bruid te helpen haar uitzet te vergaren, en haar te instrueren hoe ze haar huishouden moet runnen. Dit heeft niet alleen te maken met de domesticatie van vrouwen, maar ook met het bepalen van het domein van vrouwen. Het is echter niet zo dat het huis het enige domein van vrouwen is. In veel studies wordt een onderscheid gemaakt tussen het vrouwelijke domein, het huis, en het mannelijke domein, de openbare ruimtes (zie bijvoorbeeld Arde-

ner, 1993). In Zambia echter, maken vrouwen veel gebruik van de openbare ruimtes, onder andere door het verkopen van groenten op de markt, en de handel die ze drijven, waarvoor ze lange afstanden reizen, soms zelfs naar de omliggende landen (vergelijk Sudarkasa, 2005).

Een andere belangrijke boodschap die wordt uitgedragen, is de zorg voor de echtgenoot; veel cadeaus worden gegeven met een uitspraak zoals: 'Dit is om voor je man te koken.' Hiermee worden twee dingen uitgedrukt: de taak van vrouwen om te zorgen voor hun echtgenoot, en de taak van vrouwen om te koken. Deze verzorgende taken hebben vrouwen van oudsher, maar worden tijdens deze feesten nogmaals benadrukt. Hoewel dit een bevestiging is van een patriarchale norm, betekenen deze taken niet dat vrouwen geen macht of invloed hebben. Zij bepalen bijvoorbeeld wanneer, wat, hoe en hoeveel er gekookt wordt. Richards (1939) geeft een prachtige beschrijving van hoe in een Zambiaans dorp vrouwen koken, en de oudste vrouw het eten voor de mannen in het dorp opschept, en daarmee bepaalt hoeveel iedereen krijgt. Degenen die zich niet goed gedragen hebben, krijgen weinig. Daarnaast is het in veel Afrikaanse culturen gebruikelijk dat een vrouw door voedsel kenbaar maakt hoe ze op dat moment tegenover haar echtgenoot staat: met toevoeging van extra zout maakt ze kenbaar dat ze wil vrijen, door een maaltijd te flauw te maken geeft ze aan niet geïnteresseerd te zijn in hem, door de maaltijd te heet te maken met scherpe kruiden geeft ze aan haar man te willen straffen (vergelijk Notermans, 1999). Ook in stedelijk Zambia gebruiken vrouwen het koken en opdienen van een maaltijd om een boodschap kenbaar te maken aan hun echtgenoot, en als machtsmiddel. Koken is zo dus tevens een symbool voor seksualiteit. Het huis is synoniem voor

het huwelijk, waarin seksualiteit centraal staat (Rasing, 1995; 1999; 2001).

Spanningen tussen de seksen omtrent kitchen parties: geld en macht

Wie willen deze feesten eigenlijk, en wie betalen ze? *Kitchen parties* worden georganiseerd door de vrouwelijke familieleden van de bruid. Vrouwen zeggen dat ze het belangrijk vinden dat zo'n feest wordt gehouden om de toekomstige bruid te helpen haar uitzet te vergaren en te leren hoe ze haar huishouden moet runnen. Vaak vindt een bruidegom het niet nodig, en zijn het de vrouwelijke familieleden die hier op aandringen. De vrouwelijke familieleden van de bruid bepalen wanneer en waar het feest plaatsvindt. Het zijn echter de mannelijke familieleden van zowel de bruid als de bruidegom die financieel veel bijdragen aan deze feesten. Voor veel mannen is dit een zware financiële last en verplichting, opgelegd door vrouwen. De families sparen vaak een jaar of langer om een *kitchen party* te organiseren.

Zo'n feest voor en door vrouwen roept protest op van mannen. In de privé-sfeer leidt het vaak tot spanningen, vooral als vrouwen twee of drie keer per maand naar een *kitchen party* gaan, wat regelmatig gebeurt. Daarbij vragen veel vrouwen hun echtgenoot om geld om een cadeau te kunnen kopen voor een *kitchen party*, wat mannen, cultureel gezien, eigenlijk niet kunnen weigeren.

Maar ook openlijk wordt en werd er geprotesteerd tegen deze feesten. In de jaren 1990 werden er in de Zambiaanse kranten regelmatig stukken en ingezonden brieven geplaatst van mannen die hun protest uitten tegen deze feesten (zie bijvoorbeeld Mupalanga (1995) in de *Times of Zambia*, en ingezonden brieven in *Lovelines* 1994, *The Post* 1997, en *Kamlongera* (1987)). Veel mannen vonden dat het geldverspillend was. De enorme bedragen die werden

besteed aan de organisatie van het feest, de drank en het voedsel zouden beter besteed kunnen worden. Ook is het feit dat op deze feesten doorgaans veel alcohol wordt gedronken, een reden voor mannen om te protesteren tegen deze feesten. Velen reageerden in de ingezonden brieven met opmerkingen dat vrouwen, door naar deze feesten te gaan, dronken worden, en hun kinderen, hun plichten en huishoudelijke taken verwaarlozen. Vrouwen reageren hierop met opmerkingen dat mannen cafés als hun eigen drinkgelegenheden hebben, waar vrouwen niet thuishoren. Daarbij verzaken mannen die drinken hun mannelijke taken als echtgenoot en kostwinner van het gezin.

Dus, terwijl volgens vrouwen deze feesten de huishoudelijke taken en zorg voor de echtgenoot benadrukken, zijn ze volgens mannen juist de reden van verwaarlozing van deze vrouwelijke taken. Hieruit blijkt dat deze feesten een strijdpunt zijn tussen de seksen. Mannen worden buitengesloten, maar moeten wel financieel bijdragen, terwijl vrouwen feesten en drinken. Hierbij wordt de traditionele scheiding tussen de seksen in stand gehouden, op instigatie van vrouwen. Zo kunnen zij hun macht, hun vrouwelijke taken en hun saamhorigheid uiten. Deze saamhorigheid gaat over grenzen van etniciteit. Dat is vooral van belang in de steden, waar het individualisme steeds verder toeneemt. Maar het is vooral ook een manier waarop vrouwen uit de middenklasse zich onderscheiden, en laten zien dat zij, ondanks de armoede in Zambia, een dergelijk feest kunnen organiseren. Deze feesten zijn ook een manier om het 'traditionele' aspect van vrouwzijn te combineren met 'moderne' aspecten, en om te gaan met nieuwe aspecten van de samenleving, en die te combineren met gefragmenteerde 'oude' elementen. Zo worden aspecten van een 'moderne' vrouwelijke identiteit geconstrueerd. Vrouwen vinden het belangrijk dat zo'n feest

wordt gehouden, ter ere van de bruid, maar het is hun feest, een feest om hun vrouwzijn te vieren, in een 'moderne' samenleving.

Literatuur

- Ardener, S. (1993). Introduction: The nature of women in society. In Ardener, S (Ed.). *Defining females: the nature of women in society* (p. 1-33). New York: John Wiley & Sons.
- Kamlongera, C. (1987). Denigration of a culture or cultural change in Malawi: the kitchen party, *Bulletin of the International Committee on Urgent Anthropological and Ethnological Research*, 28/29, 53-65.
- Kitchen parties: an outlet for lesbianism*, (1994). *Lovelines*, 14 October.
- Kitchen parties: a cultural fraud (1997). *The Post*, 15 August.
- Masquelier, A. (2004). How is a girl to marry without a bed: weddings, wealth and women's value in an Islamic town of Niger. In Van Binsbergen, W. & Van Dijk R. (Eds.) *Situating globality: African agency in the appropriation of global culture* (p. 220-53). Leiden: Brill.
- Mupalanga, M. (1995). Kitchen parties turned into beer dens, *Times of Zambia*, December 5.
- Notermans, C. (1999). *Verhalen in veelvoud: vrouwen in Kameroen over polygynie en christendom*. Nijmegen: Valkhof pers.
- Rasing, T. (1995). *Passing on the rites of passage: girls' initiation rites in the context of an urban Roan Catholic community on the Zambian Copperbelt*. London: Avebury/Africa Studie Centre.
- Rasing, T. (1999). Globalization and the making of consumers: Zambian kitchen parties. In Fardon, R., Van Binsbergen, & R. Van Dijk (Eds.). *Modernity on a shoestring: dimensions of globalization, consumption and development in Africa and beyond*. (p. 227-247). Leiden: EIDOS.
- Rasing, T. (2001). *The bush burnt, the stones remain female initiation rites in urban Zambia*. Munster: Lit Verlag/African Studies Centre.
- Richards, A. (1939). *Land, labour and diet in Northern Rhodesia: an economic study of the Bemba tribe*. London: Oxford University Press.
- Tranberg-Hansen, K. (1997). *Keeping house in Lusaka*. New York: Columbia University Press.
- Sudarkasa, N. (2005). The 'status of women' in indigenous African societies. In Cornwall, A. (Ed.). *Readings in Gender in Africa* (p. 25-31). Bloomington: Indiana University Press.